

УДК 338.222:351:352.072

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: СУТНІСТЬ І СУБ'ЄКТИ ГАРАНТУВАННЯ

Яворська Тетяна Василівна,
доктор економічних наук, доцент;

Ревак Ірина Олександрівна,
кандидат економічних наук, доцент

З'ясовано сутність інтелектуальної безпеки, систематизовано суб'єкти гарантування інтелектуальної безпеки України за їх правовим статусом, принципами організації та виконуваними функціями. Обґрунтовано роль органів державної влади та місцевого самоврядування в питаннях захисту національних інтересів в інтелектуальній сфері. Проаналізовано форми співпраці України та міжнародних організацій у сфері безпеки, науково-технічної кооперації, трансферу технологій. Акцентовано увагу на необхідності функціонування недержавної системи безпеки. Запропоновано напрями активізації дій суб'єктів щодо гарантування інтелектуальної безпеки.

Ключові слова: інтелектуальна безпека, суб'єкти безпеки, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, міжнародні організації, недержавна система безпеки.

В умовах інтелектуалізації національної економіки особливий інтерес викликає інтелектуальна безпека як один з найважливіших складників економічної безпеки. Актуальність теми дослідження зумовлена відсутністю ефективних механізмів захисту об'єктів інтелектуальної власності та відтворення національного інтелектуального потенціалу, низьким інтелектуальним рівнем ухвалення управлінських рішень, виникненням інституційних пасток тощо. Політика економічної та інтелектуальної безпеки, зокрема, передбачає створення на загальнонаціональному рівні засадах дієвої системи захисту національних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз. У ст. 17 Конституції України зазначено, що поряд із захистом суверенітету й територіальної цілісності України забезпечення її економічної безпеки є найважливішою функцією держави та справою всього українського народу. Це вимагає побудови ефективної моделі управління системою економічної безпеки держави, в якій головну роль відіграє інтелектуальна безпека. Остан-

ня є гарантом переходу вітчизняної економіки на вищий технологічний рівень та утвердження підвалин прогресивного типу економіки – економіки знань, в якій збільшується питома вага високотехнологічного сектору й доданої вартості за рахунок інтелектуального складника. Належний рівень інтелектуальної безпеки значною мірою залежить від інтелекту і професіоналізму суб'єктів, спроможних протидіяти загрозам і гарантувати безпечні умови соціально-економічного та інноваційного розвитку національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує, що є поодинокі роботи, в яких фрагментарно висвітлюються принципи, функції, завдання суб'єктів економічної безпеки. Здебільшого це дослідники національної безпеки, зокрема В. Ліпкан, В. Крутов, В. Пилипчук, Г. Новицький, які наголошують на необхідності функціонування державної й недержавної системи забезпечення національної безпеки України. Водночас у науковій економічній літературі

немає ґрунтовних досліджень, у яких би аналізувалася роль суб'єктів безпеки в гарантуванні інтелектуальної безпеки України залежно від наданих їм повноважень у межах чинного національного законодавства та міждержавних угод. Додаткових досліджень потребують проблеми діяльності суб'єктів захисту національних інтересів в інтелектуальній сфері, що об'єднані певними цілями та завданнями, організаційно закріпленим комплексом управлінських функцій.

Метою статті є з'ясування сутності інтелектуальної безпеки та аналіз суб'єктів гарантування інтелектуальної безпеки України за їх правовим статусом, принципами організації та закріпленими функціями.

Інтелектуальна безпека є сьогодні провідним складником у системі національної економічної безпеки, оскільки, з одного боку, пов'язана зі зростаючою роллю інтелектуальної праці, захистом інтелектуального потенціалу від руйнування, а з іншого – гарантує безпеку інтелектуального розвитку людини, захищає знання як найцінніший інтелектуальний ресурс та його носія – людину, що створює інтелектуальні продукти. Гарантування інтелектуальної безпеки України передбачає ухвалення адекватних управлінських рішень і вжиття послідовних, чітко структурованих організаційних заходів.

Сектор безпеки національної економіки в широкому розумінні цього слова охоплює широкий спектр суб'єктів різних рівнів, до компетенції яких належать функції, пов'язані з безпекою та захистом національних інтересів у різних сферах. Варто зауважити, що в більшості європейських країн до національного сектору безпеки входять: 1) державні сили безпеки – збройні сили, поліція, прикордонні структури, воєнізовані формування, служби внутрішньої безпеки, розвідувальні й митні органи; 2) органи управління та контролю за структурами сектору безпеки – адміністрація президента чи прем'єр-міністра, консультативні ради з питань безпеки, законодавчі органи та профільні парламентські комітети тощо; 3) органи правосуддя та органи досудового слідства – судова влада, міністерство юстиції, органи прокуратури, служба виконання покарань тощо; 4) приватні організації сектору безпеки – охоронні підприємства, недержавні служби безпеки, приватні оборонно-промислові компанії тощо; 5) цивільні організації, які досліджують чи надають консультації з питань безпеки – різні громадські організації, аналітичні групи, науково-дослідні інститути, центри, засоби масової інформації тощо [1, 26].

В Україні суб'єктами інтелектуальної безпеки відповідно до прийнятих нормативно-правових документів, зокрема Закону України «Про основи національної безпеки України», можуть бути всі передбачені ст. 4 суб'єкти забезпечення національної безпеки, зокрема: Президент України; Верховна Рада України; Кабінет Міністрів

України; Рада національної безпеки і оборони України; міністерства та інші центральні органи виконавчої влади; Національний банк України; суди загальної юрисдикції; прокуратура України; місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування; Збройні Сили України, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, Державна прикордонна служба України та інші військові формування, утворені відповідно до законів України; громадяни України, об'єднання громадян [2].

Водночас для розмежування наданих суб'єктам інтелектуальної безпеки повноважень пропонуємо систематизувати їх за організаційно-функціональними принципами їх діяльності, які безпосередньо визначають дієвість та ефективність кожного суб'єкта зокрема. Відповідно до організаційно-функціонального принципу всі суб'єкти інтелектуальної безпеки утворюють систему органів управління державного, міждержавного та недержавного характеру, наділених виключними повноваженнями в межах чинного законодавства й міждержавних угод.

Отже, відповідно до запропонованого критерію згрупуємо суб'єкти інтелектуальної безпеки за їх правовим статусом, принципами організації та закріпленими за ними функціями (рис. 1).

До таких суб'єктів належать:

- органи державної влади (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, суди загальної юрисдикції, Рада національної безпеки і оборони України, правоохоронні органи, місцеві органи державної виконавчої влади);

- органи місцевого самоврядування (обласні ради, міські, сільські, селищні ради, територіальні громади, виконавчі органи міської, сільської, селищної ради);

- вищі навчальні заклади;

- мережа наукових установ та організацій;

- міжнародні організації з питань гарантії безпеки, науково-технічної співпраці, трансферу технологій тощо;

- недержавні суб'єкти захисту національних інтересів в інтелектуальній сфері.

Суб'єкти державної влади насамперед представлені органами законодавчої, виконавчої та судової влади, від діяльності яких залежить правове підґрунтя гарантування інтелектуальної безпеки та реалізація прийнятих законодавчих і нормативно-правових актів.

Законодавчий орган України у сфері інтелектуальної безпеки представлений комітетами Верховної Ради України, які здійснюють законопроектну, організаційну та контрольну функції [3]. Законодавча функція вважається пріоритетною, оскільки передбачає розроблення проєктів законів, інших актів Верховної Ради України; попередній розгляд і підготовку висновків і пропозицій щодо законопроектів, внесених

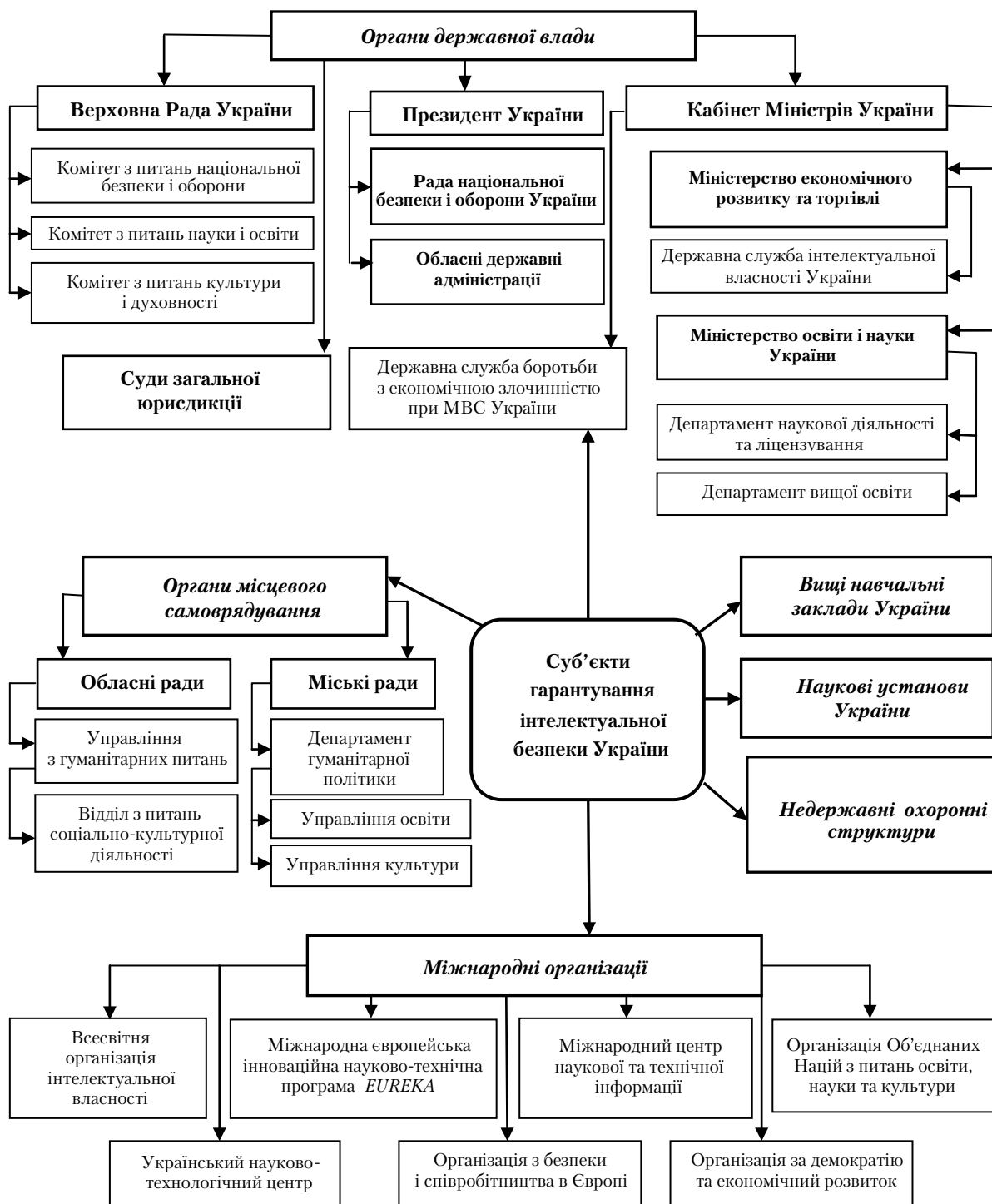

Рис. 1. Суб'єкти гарантування інтелектуальної безпеки України

суб'єктами законодавчої ініціативи на розгляд до Верховної Ради України.

Реалізація покладених на законодавчий орган центральної влади завдань щодо захисту національних інтересів України в інтелектуальній сфері, на нашу думку, здійснюється щонайменше трьома комітетами Верховної Ради України – Комітетом з питань національної безпеки і оборони, комітетом з питань науки і освіти, Ко-

мітетом з питань культури й духовності. Предметами відання названих комітетів Верховної Ради України є національна безпека України; законодавче забезпечення діяльності органів служби безпеки, розвідки й контррозвідки, органів прикордонної служби, захист державної таємниці; освіта; наука, науково-технічна діяльність і наукові парки; правовий статус і соціальний захист наукових та науково-педагогічних

працівників; інноваційна діяльність, розвиток високих технологій; інтелектуальна власність; засади здійснення наукових і науково-технічних експертиз; культурно-просвітницька діяльність; мистецька діяльність; охорона історико-культурної спадщини; державна політика у сфері свободи совісті й релігійних організацій; засади благодійної діяльності [4].

Головним органом у системі центральних органів виконавчої влади й суб'єктом інтелектуальної безпеки є Міністерство економічного розвитку і торгівлі (Мінекономрозвитку), що забезпечує формування та реалізацію державної політики економічного, соціального розвитку і торгівлі, розвиток підприємництва, державно-приватного партнерства, державних закупівель, а також державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних і робітничих кадрів, підвищення кваліфікації й перепідготовку кадрів. Крім цього, основними завданнями Мінекономрозвитку є забезпечення, формування та реалізація державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних і робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів; забезпечення формування й реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності.

Відповідно до покладених завдань Мінекономрозвитку визначає напрями розвитку наукового й науково-технічного потенціалу галузей промисловості, спрямовує та контролює діяльність підпорядкованих йому наукових організацій; виступає в установленому порядку замовником фундаментальних наукових досліджень, прикладних наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, прикладних соціологічних досліджень з питань, що належать до його компетенції [5].

Особливістю Мінекономрозвитку є те, що це міністерство не лише суб'єктом виконавчої влади, а й координаційним органом. Так, міністр економічного розвитку і торгівлі України спрямовує та координує діяльність семи центральних органів виконавчої влади, поміж яких Державна служба інтелектуальної власності України (далі – ДСІВ України), до повноважень якої належить реалізація державної політики у сфері інтелектуальної власності.

ДСІВ України є центральним органом з питань забезпечення інтелектуальної безпеки України, оскільки відповідно до покладених на неї завдань організовує в установленому порядку здійснення експертизи заявок на об'єкти права інтелектуальної власності, видає патенти/свідоцтва на об'єкти права інтелектуальної власності; здійснює державну реєстрацію об'єктів права інтелектуальної власності, проводить реєстрацію договорів про передачу прав на об'єкти права інтелектуальної власності, що охороняються на території України, ліцензійних договорів; визначає уповноважені заклади для здійс-

нення експертизи заявок на об'єкти права інтелектуальної власності й доручає їм виконання такої експертизи; веде державні реєстри об'єктів права інтелектуальної власності; аналізує стан застосування й дотримання національного законодавства та міжнародних договорів у сфері авторського права й суміжних прав [6].

Ще одним органом у системі центральних органів виконавчої влади, який виконує функції із захисту національних освітніх і стратегічних наукових інтересів, є Міністерство освіти і науки України (далі – МОН України). Відповідно до задекларованих напрямів освітньої й наукової діяльності основними завданнями МОН України є забезпечення формування державної політики у сферах освіти і науки, інтелектуальної власності, наукової, науково-технічної й інноваційної діяльності, інформатизації, формування та використання національних електронних інформаційних ресурсів, створення умов для розвитку інформаційного суспільства, а також у сфері здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю навчальних закладів незалежно від їх підпорядкування та форми власності; реалізація державної політики у сфері освіти і науки [7].

У структурі МОН України питаннями інтелектуальної безпеки опікуються департаменти науково-технічного розвитку, наукової діяльності й ліцензування. До компетенції міністерства належать формування та забезпечення реалізації державної політики у сферах наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, трансферу технологій і з питань ліцензування та акредитації освітньої діяльності; забезпечення розвитку наукового, інноваційного потенціалу України; визначення перспектив і пріоритетних напрямів розвитку у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, ліцензування й акредитації вищих навчальних закладів; забезпечення інтеграції вітчизняної освіти й науки з неухильним дотриманням принципів збереження та захисту національних інтересів тощо.

Департамент вищої освіти виконує завдання з питань формування стратегічних напрямів розвитку вищої освіти, розроблення організаційного й правового механізму її функціонування з урахуванням науково-технічного прогресу та інших чинників; участь в організації освітнього процесу та державної атестації під час підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації кадрів у вищих навчальних закладах і закладах післядипломної освіти; формування завдань на проведення наукових досліджень з проблем вищої освіти тощо.

Важливу роль у гарантуванні інтелектуальної безпеки відіграють суди загальної юрисдикції, що є державними органами судової влади, уповноваженими здійснювати правосуддя відповідно до Конституції та законів України. Органи судової влади вирішують правові супереч-

ки між конкретними особами у сфері інтелектуальної власності, а також розглядають справи щодо норм контролю, а саме відповідності прийнятих законів Конституції України, підзаконних нормативних актів законам України.

Координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України відповідно до Конституції України є Рада національної безпеки і оборони України (далі – РНБО України). До основних функцій РНБО України належать такі: внесення пропозицій Президентові України щодо реалізації засад внутрішньої й зовнішньої політики у сфері національної безпеки і оборони; координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони у мирний час, в умовах воєнного або надзвичайного стану та за виникнення кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України [8]. Підкреслимо, що РНБО України є опосередкованим суб'єктом інтелектуальної безпеки, до компетенції якого належать функції щодо захисту об'єктів інтелектуальної власності та інформації про секретні об'єкти промислової власності (винаходи, корисні моделі та промислові зразки), що становлять державну таємницю.

Протидію злочинам в економічній та інтелектуальній сферах здійснює Департамент державної служби боротьби з економічною злочинністю Міністерства внутрішніх справ України, до основних завдань якого належать такі: участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері боротьби зі злочинністю, захисту економіки та об'єктів права власності; виявлення й припинення фактів порушення прав інтелектуальної власності; виявлення причин та умов, які сприяють учиненню правопорушень у сфері економіки, та вжиття заходів щодо їх усунення [9].

До місцевих органів державної виконавчої влади належать обласні державні адміністрації, які в межах своїх повноважень здійснюють виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізують повноваження, делеговані їм відповідною радою. У структурі обласних державних адміністрацій функціонують окремі департаменти й відділи, до компетенції яких належать питання гарантування інтелектуальної безпеки України на регіональному (обласному) рівні.

Так, поміж структурних підрозділів Львівської обласної державної адміністрації завдання щодо забезпечення реалізації державної політики у сфері освіти, наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій, інтелектуальної власності на території області здійснює Департамент освіти і науки. Департамент з питань культури, національностей і релігій реалізовує державну політику у сфері культури, мистецтва та кінематографії, бібліотечної та клубної справи, національної музейної полі-

тики, мистецької освіти. Відділ охорони культурної спадщини та культурних цінностей здійснює контроль за виконанням законів України «Про охорону культурної спадщини», «Про охорону археологічної спадщини», інших нормативно-правових актів у сфері охорони культурної спадщини [10].

Органи місцевого самоврядування представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст у межах повноважень, визначених Конституцією України, Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», іншими законами, та є гарантами інтелектуальної безпеки України на місцевому рівні. Місцеве самоврядування в Україні здійснюється на принципах народовладдя, законності, гласності, колегіальності, поєднання місцевих і державних інтересів, підвітності й відповідальності перед територіальними громадами їх органів і посадових осіб, державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування [11].

Повноваження Львівської обласної ради у сфері інтелектуальної безпеки репрезентує Відділ з питань соціально-культурної діяльності, до основних функцій якого належать організаційне, аналітичне та інформаційне забезпечення діяльності обласної ради у сфері соціально-культурної діяльності; впровадження у сферу громадських відносин принципів і цінностей громадянського суспільства [12].

Львівська міська рада як орган місцевого самоврядування представляє територіальну громаду м. Львова та здійснює від її імені та в її інтересах управління справами міста. Питання гарантування інтелектуальної безпеки міста є на порядку денному Департаменту гуманітарної політики, який відповідає за координацію та управління діяльністю відділів гуманітарного спрямування з урахуванням особливостей соціально-культурного середовища м. Львова. У його підпорядкуванні знаходяться Управління освіти, що реалізовує державну політику в галузі освіти і виховання молоді, та Управління культури, яке виконує низку завдань, зокрема забезпечення реалізації політики міської ради з питань культури й туризму; координацію співпраці освітніх установ та організацій сфери культури, стимулювання активного використання фондів матеріалів бібліотек, музеїв, архівів тощо для освітніх цілей, сприяння впровадженню нових способів використання культурної спадщини; здійснення комплексного аналізу та прогнозування розвитку туризму в м. Львові, виконання замовлень наукових, маркетингових та інших аналітичних досліджень [13].

Суб'єктами інтелектуальної безпеки України, безумовно, є вищі навчальні заклади, що здійснюють наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечують організацію освітнього процесу та здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з

урахуванням їх покликання, інтересів і здібностей. Закон України «Про вищу освіту» встановлює основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти, створює умови для посилення співпраці державних органів і бізнесу з вищими навчальними закладами на принципах автономії вищих навчальних закладів, поєднання освіти з наукою та виробництвом для підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці й держави у кваліфікованих фахівцях [14]. Показники України у світових освітніх рейтингах за період з 2007 по 2013 р. подано в табл.

Аналізуючи дані табл., можна дійти висновку, що в Україні склалася певна невідповідність між порівняно високими показниками освітньої діяльності (наприклад, рівень освіти дорослого населення віком від 15 до 70 років, індекс освіти) й надто низькими макропоказниками (ВВП на душу населення). Особливе занепокоєння викликає проблема якості вітчизняної освіти, адже позиція України у світовому рейтингу стрімко знижується: із 40-го місця у 2007 р. до 72-го у 2013 р.

На розвиток вітчизняної системи освіти упродовж тривалого періоду впливала адміністративна система з характерними для неї директивними підходами й методами, тоді як європейська система освіти побудована на принципах конкуренції та вільного ринку. Аналіз відмінностей у формуванні вітчизняної та європейської систем забезпечення якості освіти представлено на рис. 2.

Безумовно, питання забезпечення якості вищої освіти мають стояти на порядку денному новоствореного Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, до компетенції якого також належать формування вимог до систе-

ми забезпечення якості вищої освіти, розроблення положення про акредитацію освітніх програм; аналіз якості освітньої діяльності ВНЗ України; виконання ліцензійних експертиз; формування єдиної бази даних запроваджених вищими навчальними закладами спеціалізацій, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти на кожному рівні вищої освіти тощо [14].

Важливу роль поміж суб'єктів інтелектуальної безпеки відіграють наукові установи. Координатором і виконавцем найважливіших наукових досліджень, зокрема в пріоритетних сферах вітчизняної науки, є Національна академія наук України (далі – НАН України). Статутом НАН України передбачено такі основні завдання Академії: організація, проведення та координація наукових досліджень з фундаментальних і прикладних проблем природничих, технічних і соціогуманітарних наук; виконання на світовому рівні фундаментальних і прикладних досліджень на пріоритетних напрямках науки та посилення впливу їх результатів на інноваційний розвиток економіки, освіти й культури в Україні; участь у формуванні державної політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності; сприяння розвитку й інтеграції науки, освіти і виробництва в Україні; сприяння інтеграції вітчизняного інтелектуального потенціалу у світовий науковий простір [15].

Варто підкреслити, що реалізацію пріоритетних напрямів розвитку науки й техніки забезпечує Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України, яке щороку оприлюднює отримані результати у формі аналітичної довідки. Так, у підготовлених довідках міститься інформація про стан фінансового забезпечення досліджень і розробок (далі – ДіР), зокрема обсяги державних видатків на ДіР, їх розподіл за розпорядниками бюджетних коштів; результативність ДіР, наприклад розподіл наукових робіт за напрямками бюджетного фінансу-

Таблиця

Освітні показники України у світових рейтингах за 2007–2013 рр.

№ з/п	Показники	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1.	Охоплення вищою освітою, %	72,8	76,4	79,4	79,4	79,5	81,7	79,7
	позиція України у світовому рейтингу	14	9	8	7	10	10	13
2.	Якість системи освіти	4,2	3,9	3,9	3,8	3,6	3,6	3,7
	позиція України у світовому рейтингу	40	49	56	62	70	79	72
3.	Вища освіта і професійна підготовка	4,5	4,4	4,6	4,6	4,7	4,7	4,9
	позиція України у світовому рейтингу	43	46	46	51	47	43	40
4.	Індекс освіти	0,81	0,81	0,82	0,82	0,83	0,84	0,84
5.	ВВП у розрахунку на одну особу за ПКС 2011, дол. США	8532	8776	7510	7857	8295	8332	7423

* Складено за: дані The Global Competitiveness Report 2005–2015 Full Data Edition. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_

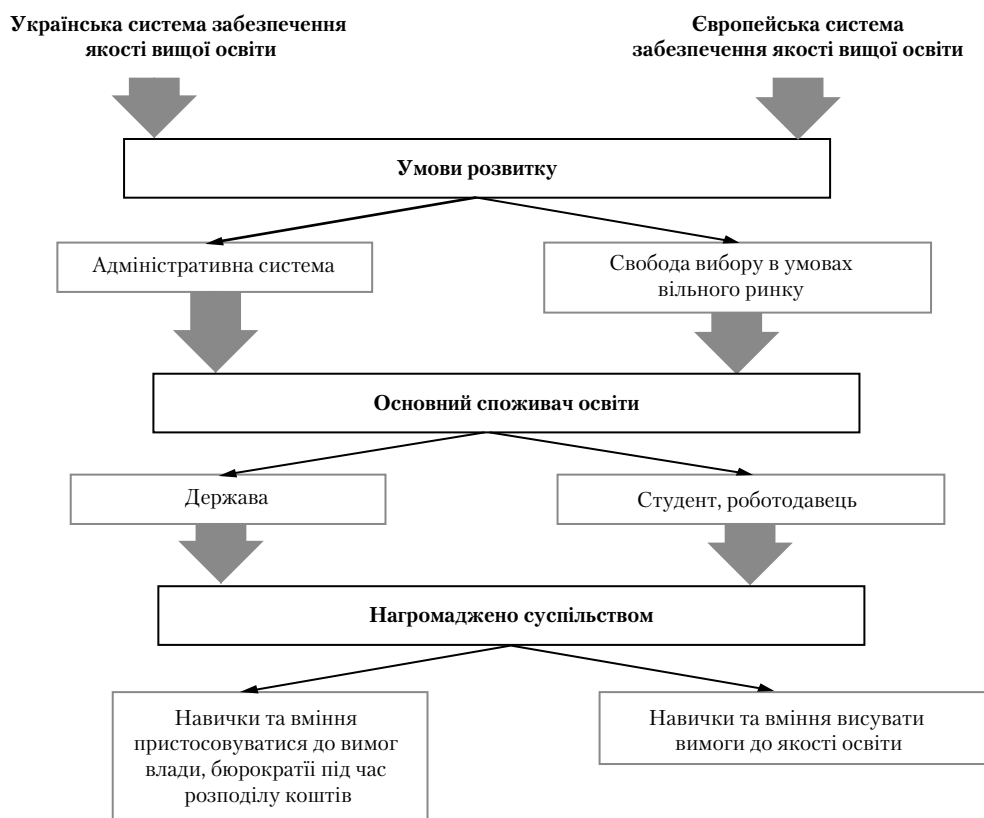

Рис. 2. Відмінності у формуванні української та європейської систем забезпечення якості освіти

вання та пріоритетними напрямами, розподіл створеної й упровадженої науково-технічної продукції; стан реалізації кожного пріоритетного напрямку. У головних виконавців виникають труднощі з віднесенням наукових і науково-технічних робіт до того чи іншого пріоритетного напрямку, оскільки з шести визначених законом напрямів один установлено як вид або етап наукового процесу (фундаментальні наукові дослідження), решта класифікуються за тематичною спрямованістю прикладних досліджень і розробок. Такі неточності унеможливають якісне здійснення моніторингу реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки й техніки [16].

Крім національної та відомчих (аграрних, медичних, правових, педагогічних тощо) академії наук, науково-дослідну роботу здійснюють у територіально-галузевому розрізі: науково-дослідні та проектні установи й центри НАН України; науково-виробничі, науково-дослідні, проектні установи, системи галузевих академії; науково-дослідні, проектні установи та центри міністерств і відомств; науково-дослідні установи й кафедри вищих навчальних закладів; науково-виробничі, проектні установи та центри при промислових підприємствах, об'єднаннях.

Особлива роль у гарантуванні інтелектуальної безпеки держави належить міжнародним організаціям у сфері безпеки та протидії загрозам. Україна є повноправним членом багатьох міжнародних організацій, тісна співпраця з якими

сприяє процесу гарантування та зміцнення інтелектуальної безпеки України. Простежимо форми такої співпраці на прикладі міжнародного співробітництва та підписаних угод за участю України у сфері безпеки, науково-технічної кооперації, трансферу технологій, збереження пам'яток культури тощо.

Всесвітня організація інтелектуальної власності (*далі* – ВОІВ) – міжнародна міжурядова організація, що здійснює адміністративні функції міжнародних угод у сфері інтелектуальної власності. Метою її діяльності є сприяння охороні інтелектуальної власності в усьому світі у спосіб забезпечення співробітництва між державами та забезпечення адміністративного управління багатосторонніми договорами, що регулюють правові й адміністративні аспекти інтелектуальної власності.

Україна як держава – засновник ООН стала членом ВОІВ у 1970 р., входить до усіх керівних органів і бере активну участь у діяльності Комітетів ВОІВ. Сьогодні Україна є учасницею таких міжнародних договорів у сфері інтелектуальної власності, адміністративні функції яких виконує ВОІВ.

Особлива роль у сфері гарантування інтелектуальної безпеки України належить Міжнародній європейській інноваційній науково-технічній програмі *EUREKA*, проекти якої спрямовані на практичне втілення результатів науково-технічних досліджень і досягнень. Діяльність цієї

міжнародної організації передбачає виконання індивідуальних проєктів, спільних розробок за участю університетів, науково-дослідних інститутів і промисловості, метою яких є створення передових технологій у різних галузях науки й техніки. Особливістю Координаційної європейської мережі промислового розвитку і досліджень *EUREKA* є впровадження нових виробів і процесів, розроблених спеціально для цивільних потреб за участю кількох країн.

Україна у 1993 р. стала асоційованим, а у 2006 р. – повноправним членом програми *EUREKA*. Фінансування в межах цієї програми здійснюється у спосіб залучення і державних, і приватних коштів, а кінцеві результати спрямовані на поглиблення інноваційних процесів у країні – учасниці проєкту. Міжнародна дослідницька мережа об'єднує понад 2000 компаній із 29 європейських країн, зокрема 1200 малих і середніх підприємств, майже 500 дослідницьких інститутів і близько 300 університетів [17]. Пріоритетними напрямками політики зміцнення інтелектуальної безпеки є тісна співпраця між вищими навчальними закладами, науковими інститутами та виробничими структурами щодо розробок і впровадження найсучасніших технологій, спрямованих на забезпечення потреб вітчизняної економіки у високотехнологічній, конкурентоспроможній, екологічно чистій продукції та високоякісних послугах.

Ще однією міжнародною науковою інституцією, що поглиблює співпрацю з вітчизняними науково-технічними центрами щодо розширення обміну інформацією між учасниками трансферу технологій, популяризації наукових досягнень у цій сфері, є Міжнародний центр наукової і технічної інформації – МЦНТІ (*International Centre for Scientific and Technical Information – ICSTI*). Ця наукова інституція тісно співпрацює з Українським інститутом науково-технічної і економічної інформації (*дали* – УкрІНТЕІ). У межах Меморандуму про співробітництво УкрІНТЕІ бере участь у реалізації міжнародних проєктів «Мережа просування інновацій» і «Клуб ділового співробітництва». УкрІНТЕІ плідно співпрацює з МЦНТІ у сфері трансферу технологій для поширення інформації щодо українських розробок через публікації в міжнародному журналі «Інформація та інновації», в якому передбачено рубрику «УкрІНТЕІ представляє розробки українських організацій», бере участь у формуванні бази даних «Аналітичні матеріали: наука, техніка, бізнес» [18].

Всесвітня Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури – ЮНЕСКО (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO*) ставить перед собою завдання сприяти зміцненню миру й безпеки у спосіб розширення співробітництва народів у сферах освіти, науки і культури в інтересах забезпечення загальної поваги справедливості, за-

конності та прав людини, а також основних свобод, проголошених у Статуті Організації Об'єднаних Націй для всіх народів незалежно від раси, статі, мови чи релігії. Із цією метою Організація допомагає збереженню, збільшенню та поширенню знань, піклуючись про збереження й охорону світової спадщини людства – книг, творів мистецтва та пам'яток історичного й наукового значення; заохочує розвиток народної освіти й поширення культури тощо [19].

У системі інституційного забезпечення інтелектуальної безпеки України чимала роль належить Українському науково-технологічному центру – УНТЦ (*Science and Technology center in Ukraine – STCU*), який має розгалужену структуру – понад 180 організацій-партнерів (урядові та комерційні фірми). Центр сприяє не лише науково-технологічним розробкам, а й напрацюванню та розвитку професійних зв'язків учених та інститутів із провідними експертами й інститутами ЄС, Канади та США. До компетенції Центру також належить проведення тренінгів у сфері патентного права, трансферу технологій, стратегічного планування, комерціалізації тощо. Окремі відділи й інститути надають фахову підтримку вітчизняним науковцям стосовно ліцензування й патентування власних технологічних розробок. Сучасні дослідження в межах УНТЦ стосуються дев'яти наукових напрямів, зокрема авіаційно-космічних досліджень та аеронавтики, промислових технологій, екологічних і неядерних енергетичних досліджень, біотехнологій, сільського господарства та медицини, хімії, датчиків, ядерної енергетики і безпеки, фізики, матеріалознавства [20].

Своєрідним куратором безпеки на європейському континенті є Організація з безпеки та співробітництва в Європі – ОБСЄ (*Organization for Security and Cooperation in Europe – OSCE*). До компетенції ОБСЄ належать питання, що стосуються безпеки в Європі; співробітництва у сферах економіки, науки, технологій і довкілля; співпраці в гуманітарній та інших сферах (права людини, інформація, культура, освіта). Освітні програми є невід'ємною частиною зусиль Організації щодо запобігання конфліктам і постконфліктного відновлення, а отже, зміцнення інтелектуальної безпеки. Молодіжні проєкти ОБСЄ охоплюють питання прав людини, охорони навколишнього середовища, терпимості й гендерної освіти, а також підтримання меншин у сфері освіти [21].

Крім державних і міжнародних суб'єктів гарантування інтелектуальної безпеки важливі функції із захисту об'єктів безпеки виконують недержавні організації в особі приватних охоронних підприємств, комерційних служб безпеки, служб безпеки науково-дослідних інститутів, інформаційних і навчальних центрів, вищих навчальних закладів, громадських організацій. Як вважають В. Крутов і Г. Новицький,

держава має поступово передавати недержавному сектору безпеки ті функції, які вона не в змозі виконувати ефективно, адже цей сектор безпеки разом з правоохоронною системою є важливими чинниками попередження злочинності, тероризму, забезпечення суспільної безпеки [22].

Дослідники національної безпеки переконані, що діяльність недержавної системи гарантування національної безпеки має базуватися на таких головних принципах: дотримання Конституції України, законодавства України, загально визнаних принципів і норм міжнародного права під час здійснення діяльності із забезпечення національної безпеки України; відкритість у реалізації функцій недержавних суб'єктів, що передбачає інформування суспільства про свою діяльність з урахуванням обмежень, встановлених законодавством України; правова рівність усіх учасників процесу забезпечення національної безпеки поза залежністю від їх політичного, соціального й економічного статусу; пріоритетний розвиток вітчизняних сучасних технологій і систем безпеки [23].

Недержавна система забезпечення національної безпеки призначена для реалізації державної політики в усіх сферах національної безпеки. Основними її функціями є такі:

- розроблення нормативно-правової бази відповідно до чинного законодавства у сфері забезпечення національної безпеки України;
- створення умов для реалізації прав громадян і громадських об'єднань на дозволену законом діяльність у сфері національної безпеки;
- моніторинг стану національної безпеки України, виявлення джерел внутрішніх і зовнішніх загроз і небезпек національній безпеці та їх аналіз, визначення та вжиття заходів щодо управління ними;
- координація діяльності всіх суб'єктів недержавного забезпечення національної безпеки України;
- взаємодія з державними суб'єктами забезпечення національної безпеки України.

Безумовно, недержавні суб'єкти безпеки мають тісно співпрацювати з відповідними компетентними державними структурами в таких напрямках, як фізична охорона різних об'єктів і приватних осіб з використанням сучасних технічних і спеціальних засобів; забезпечення безпеки міжнародних і вітчизняних виставок, конгресів, симпозіумів, фестивалів тощо; надання підприємницьким структурам гарантій з безпеки та інформування щодо надійності партнерів під час здійснення комерційних операцій; підготовка та перепідготовка кадрів і в державних, і в недержавних навчальних закладах, розроблення та запровадження із цією метою відповідних освітніх програм [24].

При цьому головними принципами, якими необхідно керуватися суб'єктам у процесі їх

спільної діяльності з питань захисту національних інтересів в інтелектуальній сфері, мають стати:

- взаємна відповідальність державних і недержавних структур перед законом за дії, що завдають збитків національним інтересам, а також правам людини, її власності й діловій репутації;
- захист державою законних інтересів недержавних організацій у сфері інтелектуальної власності;
- взаємодія з державними структурами у боротьбі зі злочинами в інтелектуальній сфері;
- надання пріоритетної допомоги недержавним організаціям, що беруть безпосередню участь у захисті безпеки державних підприємств стратегічного значення;
- повага й дотримання прав і свобод людини та громадянина.

Висновки

Отже, сукупність суб'єктів гарантування інтелектуальної безпеки, структурованих за правовим статусом, принципами організації та закріпленими за ними функціями, утворюють систему суб'єктів гарантування інтелектуальної безпеки, спроможну протидіяти потенційним і реальним загрозам. За допомогою скоординованих і злагоджених дій суб'єктів можна зміцнити національну економічну безпеку України та в недалекому майбутньому здійснити інтелектуальний прорив у світовий економічний простір. Найважливішими напрямками активізації дій суб'єктів у питаннях гарантування інтелектуальної безпеки є такі:

- налагодження тісної співпраці між усіма суб'єктами гарантування інтелектуальної безпеки, реалізація єдиної національної безпекової політики;
 - нормативно-правова й інституційна підтримка процесу становлення та розвитку недержавної системи забезпечення національної економічної безпеки з боку законодавчої та виконавчої гілок влади;
 - розвиток сучасної індустрії засобів, технологій і систем безпеки, розширення інфраструктури захисту об'єктів інтелектуальної безпеки;
 - соціальна відповідальність усіх суб'єктів гарантування інтелектуальної безпеки перед носіями інтелекту щодо дотримання вимог соціальних норм;
 - удосконалення міжнародного співробітництва у сфері гарантування інтелектуальної безпеки, представлення національних інтересів України у відповідних міжнародних організаціях.
- Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі стосуватимуться розроблення моделі управління інтелектуальною безпекою України, у якій основна роль належатиме суб'єктам гарантування інтелектуальної безпеки з широким арсеналом ефективних засобів протидії потенційним і реальним загрозам.

Список використаних джерел

1. Крутов В. В. Становлення і розвиток недержавних суб'єктів сектору безпеки України (система безпеки підприємництва : наук. доп. / В. В. Крутов, В. Г. Пилипчук. – К. : НІСД, 2011. – 85 с.
2. Про основи національної безпеки України : закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
3. Про комітети Верховної Ради України : закон України від 04.04.1995 р. № 116/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/116/95-%D0%B2%D1%80/page>
4. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України восьмого скликання : постанова Верховної Ради України від 04.12.2014 р. № 22-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/22-viii>
5. Положення про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України // Питання Міністерства економічного розвитку і торгівлі : постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 р. № 459 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=PravoviZasadiDiialnosti>
6. Про затвердження Положення про Державну службу інтелектуальної власності України : постанова Кабінету Міністрів України від 19.11.2014 р. № 658 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sips.gov.ua/ua/polozhennia>
7. Положення про Міністерство освіти і науки України // Указ Президента України від 25.04.2013 р. № 240/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/about-ministry/polozhenya/>
8. Про Раду національної безпеки і оборони України : закон України від 05.03.1998 р. № 183/98-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80>
9. Положення про Департамент державної служби боротьби з економічною злочинністю Міністерства внутрішніх справ України: наказ МВС України від 03.09.2012 р. № 769 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1588-12/>
10. Львівська обласна державна адміністрація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://loda.gov.ua/>
11. Про місцеве самоврядування в Україні : закон України від 21.05.1997 р. №280/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/>
12. Львівська обласна рада [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oblrada.lviv.ua/>
13. Львівська міська рада [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://city-adm.lviv.ua/>
14. Про вищу освіту : закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/>
15. Статут Національної академії наук України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www1.nas.gov.ua/infrastructures/Legaltexts/nas/2002/regulations/OpenDocs/020405_2.pdf
16. Реалізація пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та отримані результати у 2011 році : аналіт. довідка / ДАПНІІ України. – К., 2012. – 44 с.
17. Гороховатська М. Я. Інноваційна складова міжнародного співробітництва / М. Я. Гороховатська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://iee.org.ua/files/alushta/48-gorohovatska-innov_skladova.pdf
18. Український інститут науково-технічної і економічної інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uintai.kiev.ua/viewpage.php?page_id=10
19. Статут Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_014
20. Український науково-технологічний центр [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stcu.int/>
21. Organization for Security and Co-operation in Europe [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osce.org/>
22. Крутов В. Щодо правового статусу структур недержавного сектору національної безпеки України / В. Крутов, Г. Новицький // Вісн. Акад. правових наук України. – 2009. – № 2. – С. 161–168.
23. Проект Доктрини недержавного забезпечення національної безпеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.antiterunity.org/ru/conferences/030409/speech/lipkan.php>
24. Принципи формування недержавної системи безпеки підприємництва як складової частини національної безпеки України (основні положення) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://antiterunity.org/ru/conferences/030409/principles.php>